

Kunst en de erotische dagdroom

Willem Elias

NANCY SLANGEN

Nancy Slangen

Nancy Slangen, een naam zo uit een sprookje ontvreemd, heeft een zevental portretten in close-up geschilderd met mijn kop als model. Als vingeroefening. Vingeroefening? Ze prijken rond mijn ontbijttafel. Het zijn dus de dingen die mij groeten bij de ochtendstond. Ik groet 's ochtends niet, zeker geen dingen. Dat durf ik 's avonds al eens te doen. Het is een naar gevoel bekeken te worden door beelden van jezelf als je mijmerend, bij boterham, koffie en chocolade, de naweeën van je nachtmerries verwerkt, ongere flitsen van zaken die je niet geweten wilt hebben, voorzien van klanken waar de woorden van vervaagd zijn. In mijn met spiegels behangen badkamer kijk ik allang niet meer naar mijn ochtendhumeur en hoe ik eruit zie om de dag te beginnen. In spiegels kan men smoelen trekken, het licht dimmen of gewoon niet in je eigen ogen kijken. Met schilderijen niet.

Nancy heeft zeven gelaatsuitdrukkingen van me vast gelegd. Mijn tronie, de mijne, zoals een landschap

NANCY SLANGEN

een landschap is, een portret een portret, een stilleven een stilleven... het staat erop, het kunnen van de kunstenaar, dat ik na zesenzestig jaar geleden in de kunst geboren te zijn, nog steeds niet snap: hoe ze het kunnen, streepje na streepje, vlak na vlak, verschijnt de mimesis van de werkelijkheid? Hoe doet Nancy dat? Wat is haar groot talent dat de omringende koppen blijken te lijken op de mijne? Een mysterie voor iemand die zijn vingers alleen maar gebruikt heeft om vork en mes mee te hanteren en in zijn neus te peuteren... Ik vertel hier uiteraard niet alles.

Maar na het kunnen is er de kunst, die wijze om aan dat kunnen een vorm te geven die betekenissen opwekt bij verstandige interpretatoren of gevoelige, dat kan ook. Kunst en verstand gaan niet steeds samen. Al leerde ik vroeger aan mijn studenten: 'Het kunstwerk is des te betekenisvoller naarmate er een interessantere toeschouwer naar kijkt!'

Daar zit ik dan met mijn boterham, elke ochtend,

Anders gezegd, zoals een atheïst afhankelijk is van de invulling van het onbepaald goddelijke, de niet-god, zo is de puber de niet-papa-mama.

bekeken door zeven eliasen, portretten, blikken op mijn zijn, vanuit verschillende invalshoeken bekeken. Voor mij zijn het de toevalligheden van het moment, maar ze werden via de eraan toegevoegde kunstdimensie verheven tot de essenties van mijn persoonlijkheden. Een schilderij maken duurt te lang om het resultaat niet als een essentie te bekijken. Eén onder de vele, uiteraard, waardoor men niet in een essentialisme vervalt, zoals in het statieportret: 'hij was macht!'. Toch blijft de deconstructie iets voor conceptuele kunstenaars. Verf beklijft. Nancy Slangen heeft veel portretten gemaakt. Niet om commerciële reden. Zij weet ook dat de fotografie in 1839 is uitgevonden. Maar omdat het portret de mogelijkheid biedt de innerlijke wereld van iemand tot uiting te brengen als een leesbaar landschap. Met de wetenschap natuurlijk dat landschappen niet volledig begrijpbaar zijn, maar het mysterie van de natuur bevestigen. Voor demystificatie moet men bij de natuurkunde zijn, niet bij natuur- en de kunstliefhebbers. En inderdaad haar portretten, levensecht, verraden het ongrijpbare van het leven. Nancy legt dat in de wijze waarop ze de ogen schildert, iets te groot, zoals in de dromen, beangstigend, bangelijk, achtervolgend, kreten en gefluister tegelijk.

Diezelfde gezichten zitten verborgen in wat men een andere tak van haar oeuvre zou kunnen noemen, nl. exuberant vol geschilderde tafereelen. De expressie van een gelaat wordt ingebed in een gek verhaal. Het narratieve kent in haar werk geen verloop. Het heeft niets van de stripverhalen die haar broer, Noël, zo verwoed verzamelt. Wel veel van de complexiteit van de collage, uitgeknipt en in een andere ongewone context samengebracht. Is dat ook niet de structuur van de droom? Flarden vervormde al dan niet realistische beelden door elkaar gehaspeld in niet passende (ongepaste, onpasselijke) ruimten en niet-chronologische tijdservaringen.

Veel kenmerken van de avant-garde uit de jaren tien van vorige eeuw, kwamen reeds aan bod in de aanloop van de Fin de siècle van de negentiende eeuw.

Het dadaïsme kende zijn voorloper bij de 'Incohérents' (Parijs 1882-1896). De collages werden toen – wat een mooie naam – 'bizarreries' genoemd. Dada komt het toe voor het eerst de term 'collage' te hebben gebruikt. Maar het kubisme was haar voor in het beoefenen ervan (Picasso 1912). Nancy Slangen maakt geen collages. Allicht trekt ze de uitspraak over het surrealisme van Max Ernst door: 'ce n'est pas la colle qui fait le collage', zoals het ook niet enkel de pluimen zijn die bepalen van welke pluimage iemand is, voegde hij er als analogie aan toe. Nancy schildert 'zoals' de collage, met hetzelfde bevreemdende effect van het niet thuis horen waar het zich bevindt, onirisch, spookdroomachtig.

Roodkapje staat op een bruggetje over een plas. Er valt geen wolf te bespeuren. Wel een rare vis die in de pool duikt als een watervogel. Ze heeft een te groot hoofd voor haar kinderlijke lichaam. De beentjes petieterig tener, voeten dan weer te groot. Op de achtergrond, als gegraveerd in de rots, wordt ze door een figuur geschaduwd, haar engelbewaarder? Of de wolf in ons allen? Voer voor psychoanalytici. Zo ook in twee konijntjes verklede vriendinnen, hand in hand met in de andere hand een tasje. Het ene konijn-meisje kijkt ons beangstigend teder in de ogen, de lepels in de lucht. Het andere verstrooid onwezenlijk de blik opzij gericht, de lepels half stok. Beiden voor een gordijn. Links een mooie bloemenbos, in verhouding veel te groot. Zoals ook de vlinder die op zijn geurige bestemming landt. Linksboven ziet men een schedel op een plaats waar de maan had kunnen staan. Memento mori, weet dat je sterfelijk bent. Binnen dat weten de zelfbevraging, de overgangsangst in de ogen. Het meisje dat al vrouw is, de vrouw die kind is geweest. Twee verschillende vormen van een zijn die zich ongemakkelijk voelen door een niet-zijn. Een derde figuur lijkt op een pop. Weer de ambiguïteit tussen zijn en niet-zijn. Het levende van een pop en het popperige van een te geautomatiseerd handelen van een soort meisjes, 'poppemietjes' genoemd. Ze staart doods als een liggende marionette en links verlaat haar blik het schilderij, zoals pubers demonstratief hun

desinteresse van de volwassenenwereld kunnen tonen. Anders gezegd, zoals een atheïst afhankelijk is van de invulling van het onbepaald goddelijke, de niet-god, zo is de puber de niet-papa-mama. Rechts ervan wordt ze bezorgd bekeken door een androgyn figuur met een even geautomatiseerde romp met geamputeerde armen, de smachtende onmacht zelve. Omringd door schedels, schelpen, een eend, die uit haar ei de bek opsteekt, een mysterieuze glazen pot uit de keuken van oma, al dan niet een heks, kortom, een rariteitenkabinet. Een Pierrot met zeventiende-eeuwse kraag sluit berustend de ogen.

Het zijn allemaal ingrediënten van een sprookjesverhaal. We staan er niet bij stil welke gruwelijke verhalen we aan kinderen zoal vertellen. Om het nog niet te hebben over de erotische metaforen. Zo ook zit er een latente erotische spanning in dit werk verscholen.

De driftmatigheid, de mateloze beweegdeloosheid van het leven, zoals Freud ons dat leren zien heeft – het 'polymorf perverse' noemde hij dat – wordt erin opgeroepen met op elkaar geklemd lippen. Van de schaamlippen geen nieuws Dit bevestigt, naast het formele van de collage, de surrealistische dimensie van het werk van Nancy Slangen.

Wikipedia legt het ons simpel uit onder de rubriek

'surrealisme': 'Teleurgesteld in het rationalisme, dat door de gruwelen van de Eerste Wereldoorlog te optimistisch was gebleken en geïnspireerd door de ideeën van Sigmund Freud, stellen surrealisten de door de vrije associatie gekenmerkte bewustzijnsstoestand van de droom centraal! Hoe simpel kan het zijn? Soms.

De wijze waarop Nancy Slangen (oei was wat ik als een eend uit een ei zag komen soms een slang uit haar ei, de geboorte van Nancy zelf?) die beelden overlappend samenbrengt, is gebaseerd op het geheugen. En wel op een vrij recente opvatting over het geheugen, nl. dat het geen vat is waaruit men de herinnering uit het persoonlijke verleden tapt, maar een reconstructie van flarden die men ophaalt. Het verleden wordt dus steeds in een verhaal hedendaags gemaakt, zeker als het in de verf staat.

Nog vergeten, de reeks waartoe de drie beschreven schilderijen behoren draagt als naam 'Cosplay'. Het betreft een soort publieke performance, die uit Japan stamt, waarbij men gebruik maakt van kostuums en attributen om een bepaald personage of idee uit te beelden via rollenspellen en buiten een podium. In sommige culturen is het surrealisme realisme. Of alles is theater en elke kunst is wat carnaval. Het leven, een droom.

NANCY SLANGEN

**Intermezzo, dagdroom:
'De fotografe'.**

De deurbel rukt me uit mijn lectuur van de 'Geïllustreerde geschiedenis van het libertinisme'. Mooi, filosofen die de vrijheid van geest bepleiten via het beoefenen van de vrije liefde! Als epicuristen lieten ze ook vrouwen toe in hun tuin der lusten... Uit mijn gedachten geslopen, Er zou een kunstenaar foto's komen nemen om later mijn portret te schilderen.

Ik verlos haar uit de vrieskou. Zelf nog in kamerjas. 'Ik kleed me vlug aan', stamel ik. 'Hoeft niet, ik kom voor je kop'. Het valt me op dat ze haar smoezelige werktenu niet draagt. Wel een pittige plooirok en een blouse met, nonchalant, een knoopje meer open. 'Zoek maar een plek voor de foto-shoot; ik zet koffie'.

In de spiegeling van de glazen deur, merk ik dat ze afgeleid wordt door de collectie erotische kunst in mijn boudoir. 'Mooie verzameling', zegt ze zonder verpinken. 'Een oude nieuwsgierigheid', repliceer ik, gedempt.

'Laten we eraan beginnen. Neem even plaats op die rode canapé. Kijk in de lens.'

Ze buigt in opnamehouding, kontje achteruit. Haar decolleté openbaart twee sneeuwwitte prammen met donkere tepels, geribd als de stengel van een bospaddenstoel. Ik spiek als een kwajongen in de klas. Toch word ik niet op de vingers getikt. Speelt ze mee? 'Mooi zo, nu even vanuit een kikkerperspectief'. Ze hurkt. De plooirok schuift naar boven. Geen 'echte' panty (horror uit de lingeriegeschiedenis), eentje zonder middenstuk. Het helrood slipje met kant afgeboord, doet mijn adem stokken. Ik probeer me te redden door loensend een intellectuele blik te veinzen. Komt ze wel voor de opnamen?

'Dat is een mooie reeks geworden; nu nog wat sfeerfoto's van op die oude bank.' 'Voel je thuis'

'Help, niet echt stabiel'. Ik neem haar ondersteunend bij de mooi gevormde kuiten. Van daar half strelend naar de knieholten. Ze spant de spieren, niet enkel om steviger te staan bij het fotograferen. Een drang wordt sterker dan mijn wijsheid. Driest stop ik mijn hoofd onder haar rok. Als een Afrikaans Dan masker zit het rode lapje stof te midden van een bosje zwarte kroezels. Het ruikt fris, geparfumeerd zelfs. Hoogtepunt van de prikkeling: de gedachte dat een vrouw zich voorbereid heeft in de spiegel op de blik van haar slachtoffer!

Mijn handen omklemmen ondertussen haar billen. Mijn duimen dringen de elastische grens van haar heiligdommetje binnen. Ik hoor haar verder fotograferen alsof er niets aan de hand is. Ik zoek tastend de sleutel tot haar genot, ja die schattige minipiemel. Mijn duimen spelen voor middenvinger. Hydrometrisch krijg ik bijstand. Als geolied doen ze hun werk, over en weer. Haar benen slaan aan het trillen. Plots blijft ze op de ontspanner drukken. Scherpe fotografie wordt wazige film.

'Laat me los'. Ze springt van de bank. 'Hoe durf je? Denk je dat ik er zo eentje ben?'. Ik ontwaak uit mijn roes. 'Doe je kamerjas open!' beveelt ze als een ervaren kampoverste. Ik schrik me een aap, maar gehoorzaam gedwee. De essentie van mezelf staat in gelid. Hij laat zich niet intimideren door die autoritaire wending. 'Hij', ja, zoals bij Alberto Moravia: 'lo e lui'. Hij is niet ik en doet wat ik niet durven zou. Ze fotografeert hem in close-up. 'Misschien geraak je zo nog ooit in het museum naast je lievelingsschilderij, 'L'origine du monde?'. Bescheiden is ze niet. Beduusd laat ik haar uit. Opgehitst door het onverwachte gebeuren, durf ik haar toch nog te vragen of ze nog een fotosessie gepland heeft? 'Uiteraard', knipoogt ze, wil je soms geschilderd worden als een schele otter?

We duimen erop. Ik keer terug naar mijn studie van de libertijnen. In nood worden handen vrienden.

ULRIKE BOLENZ

Ulrike Bolenz

Wie denkt dat enkel de surrealisten een patent genomen hebben op de erotische dimensie van kunst, zit goed mis. 'Kunst is altijd erotisch' stelde de man die niet zocht maar vond. Picasso stelde overigens dat hij rook wanneer een naakt af was. Niet aan de verf.

De moderne kunst is begonnen met 'L'origine du monde', een close-up van een vagina door Courbet, een schilderij dat, wat mij betreft, ook de oorsprong van de moderne kunst is. Over de oude kunst weten we dat ze vol erotische allegorieën zit. En de vruchtbaarheid bevorderlijk verheerlijken vindt men in de functies van de attributen uit de oudste religieuze bronnen.

De kunst die Dolfje 'ontaard' genoemd heeft, al was dat niet om thematische redenen, het expressionisme, heeft ook een belangrijke bijdrage geleverd aan de uitdrukking van de erotiek. Het surrealisme deed dit door het onderdrukte, onbewust erotische verlangen beeldend te suggereren. Het expressionisme deed dat op een andere manier. De zelfkant van de maatschappij als onderwerp nemen heeft uiteraard zijn gevolgen voor de uitbeelding van de erotische dimensie ervan. De duistere kant van het leven wordt in het licht gebracht. Als het stijlkenmerk gebaseerd is op dik in de verf zetten: uitvergroten, beklemtonen, accentueren, vervormen, disproportioneren,..., men kan zich voorstellen welke varianten aan exuberanties van de menselijke erogene zones de geschiedenis van het expressionisme te bieden heeft.

Zoals het surrealisme niet enkel een historisch afgebakende periode is, leeft ook het expressionisme verder als een schilderwijze. Deze schilderkunst van de kracht uit zich niet enkel in overdrijvingen waarvoor de

Schreeuw van Munch voorbeeldig was. Er bestaat ook de kracht van de intensiteit aan de beleving.

Zo bijvoorbeeld bij Ulrike Bolenz. Haar werk had reeds vaak een erotische dimensie maar doorgaans van dezelfde aard als deze die men bij feministische protesten aantreft en die gepaard gaan met het ontbloten van de borsten, equivalenten van de mannelijke vuist. Dit toont ze in haar 'Lachende vrouwen', zuilen met op fotografie gebaseerde tekeningen die zich bevrijdende vrouwen uitbeelden: de naaktheid als eerlijkheid.

Ulrike is ook een zeer begenadigd schilder. Een van haar thematieken is de zelfbevrediging van de vrouw. In een bijzonder bont coloriet ziet men de opbouwende erotische spanning naar de climax toe en de eraan gepaard gaande lichaamsuitingen: de lippen, de ogen, de weggedraaide hals...

Het hoeft geen betoog, liet ik me vertellen, dat de masturbatie en de dagdream hand in hand gaan of beter hoofd en hand perfect later coördineren. Ulrike laat ons voelen hoe belangrijk die zelfervaring wel kan zijn, wanneer we via een gedagdreamde compositie het eigen lichaam efemeer bespelen.

Nog vergeten vertellen, naast de zeven portretten van Nancy Slangen hangt nu nog weliswaar op verdere afstand, maar met een formaat dat zeer aanwezig blijft, een portret van mij naar mij te kijken als ik 's ochtends bij de boterham dagdream over wat de dag te bieden heeft. Het toont weer een gans andere Willem. De plastische engelbewaarders houden me op het goede pad, of verleiden me tot duivelse gedachten.

Quizvraag: welke van de kunstenaressen heeft me geïnspireerd tot mijn dagdream als intermezzo? ■

ULRIKE BOLENZ